

A Bibó-felejtés

KARÁCSONY GERGELY,
az LMP országgyűlési képviselője

Meglátod, nagyobb divatom lesz, mint Lukács Györgynek – mondta Bibó István ironikusan egyik tanítványának, nem sokkal a halála előtt. A „Bibó-felejtés” évtizedei után valóban az ő írásai és a Kádár-rendszerrel meg nem alkuvó személyisége vált a formálódó ellenzéki értelmiség egyik legfontosabb hivatkozási alapjává. Már a temetésén több ezer tisztelője vett részt – több száz titkosrendőr társaságában. A halála után szamizdatban megjelent Bibó-émlékkönyv a rendszerváltás szellemi előszobája volt, amelyben – hogy csak néhány nevet említek – egyaránt szerepeltek Kis János, Eörsi István, Radnóti Sándor, Csoóri Sándor, Duray Miklós vagy Csurka István írásai.

A Bibó István Szakkollégiumban megalakult Fidesz politikusai a rendszerváltás hajnalán még valóban Bibót követték: jogokat követeltek a kiváltságrendszerrel szemben. Tudták, hogy a bibói szemlélet szerint a jog érvényesülése nemcsak formális kérdés, hanem nagyon is tartalmi, hiszen a jogban a civilizált emberiség erkölcsi normáinak kell megjelenünie, amelyek a határait korlátokat nem ismerve kiterjesztő személyes uralom és a hatékonyság nevében a jogszerűséget visszaszorító szervezési arisztokrácia hatalomkoncentrációival szemben a hatalommegosztás újabb és újabb formáit foglalják magukban.

Bibó a magyar függetlenség, szabadság és demokrácia jelképe lett, hiszen 1956 novemberében, a koalíciós Nagy Imre-kormány államminisztereként helytállásával bizonyította, hogy mindezt halálosan komolyan gondolta. A magyar történelem egyik legnagyobb szerűbb, minden patetikus gesztustól távoli, talán legszerényebben kivitelezett tette volt, ahogy magától értetődően tette a dolgát: a törvényes magyar kormány képviselőjében november hatodikáig a Parlamentben maradt akkor is, amikor azt a szovjet katonák elfoglalták, és mindenki más elmenekült. Mint a törvényes kormány egyetlen helyén kitartó tagja a szovjet

megszállás elleni tiltakozásul nyilatkozatot írt, amelyben passzív ellenállásra és sztrájkra szólította fel a lakosságot, majd a világ közvéleményéhez és az ENSZ-hez fordult a magyar forradalom erkölcsi és politikai támogatásáért. Személyesen vitte át az amerikai nagykövetségre az amerikai elnöknek írt levelét, amelyben politikai és diplomáciai – nem katonai – támogatást kért a magyar forradalom és a törvényes kormány számára. 1957 májusában bebörtönözték, és csak Nehru indiai miniszterelnök közbenjárásának köszönhető, hogy nem végezték ki. Életfogytiglani börtönre ítélték, hat év után szabadult, szabadulása után a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárában dolgozott. Ő lett a Kádár-rendszer Gandhija, az erőszakmentes ellenállás egyik leghitelesebb képviselője.

Ha lett volna a harmadik magyar köztársaságnak ethosza, ha morális értelemben is lett volna rendszerváltás, akkor azt leginkább Bibó szellemére és jellemére lehetett volna alapozni. Arra a nyitottságra és jóhiszeműségre, amivel Bibó a társadalmi és politikai

problémákhoz viszonyult. Arra az elvárásra, hogy a szavaknak és a tetteknek összhangban kell lenniük egymással. Annak belátására, hogy a politikában lehet ugyan kisebb-nagyobb hazugságokra vállalkozni, de hazugságra nem lehet politikai rendszert építeni, mert az ilyen rendszer az önkorrakcióra képtelenné válik, és emiatt előbb-utóbb összeomlik. A kortárs Szabó Zoltán szavaival élve Bibó volt a legtűrelmesebb magyar, aki soha nem azt kereste, ami elválasztja a politikai ellenfeleket, hanem azt, ami összeköti őket. Politikai terapeuta volt, aki azt kutatta, hogy miként tudunk túlélni a XX. század traumáin és az azok nyomán kialakuló hisztériákon. A népszuverenitásra épülő parlamentarizmus és a hatalommegosztáson alapuló jogállam meggyőződéses híve volt, de radikális demokrataként korát hosszú évtizedekkel megelőzve hitet tett az állampolgári részvétel szélesítése, az önkormányzatiság, ahogy ő mondta, „a szabadság kis körei” mellett.

Most azonban újabb Bibó-reneszánsz helyett újból a Bibó-felejtés

korszakát éljük. Úgy tűnik, születésének századik évfordulójáról a magyar közélet nagy többsége megfeledkezett. Hogy lehet, hogy Budapesten Elvis Presley-ről van közterület elnevezve, de Bibó Istvánról nincs, Ronald Reagannek van egész alakos szobra, Bibó Istvánnak viszont nincs? Bibó persze puritán és szerény ember volt, neki biztos nem hiányoznának ezek a hívságok. De mi, az utódok, akik sokkal többet köszönhetünk neki, mint gondolnánk, nem tehetjük meg, hogy ne emlékezzünk meg méltón a XX. század egyik legnagyobb magyar gondolkodójáról és leghitelesebb emberéről. A főváros fideszes vezetése eddig igencsak nagy buzgóságot mutatott a közterek átnevezésében. Jó lenne, ha megtalálnák a lehetőségét annak, hogy Bibó Istvánról is legyen közterület elnevezve Budapest belvárosában.

A megemlékezés elmaradásánál is fájóbb, hogy a bibói szellem bántóan hiányzik a magyar közéletből. A megosztottságon alapuló hisztérikus politikai kultúrától Bibó István szelleme és személyisége idegen. Ahogy a fia, if-

jabb Bibó István fogalmazott nemrég egy interjúban, „hamar kiderült, hogy a politikai lövészárokharcokhoz gondolatait... nagyon nehéz felhasználni... szellemi öröksége nem használható bunkóként a másik tábor ellen”. Bibó az európai politikai fejlődés értelmét leginkább a hatalom humanizálásában látta. Abban a sok évszázados folyamatban, amely a hatalomkoncentrációktól a hatalmak elválasztásához, a hatalom személyes uralomként való megjelenéséig a személytelen szolgáltatóként való működéséhez vezet. Nem természeti szükségszerűséggel, hanem feladatként. A volt Bibó-kollégisták ennek a feladatnak éppen az ellenkezőjét teszik az országgal. A hatalom centralizálásával, a személyre szabott jogalkotással. Bibó a Nyugat alkonyának két világháború közötti divatjával és sztálinista dogmájával szemben úgy látta, hogy az európai politikai fejlődés értelme a hatalom és az annak forrásául szolgáló félelem megszelídítése. Orbán Viktor miniszterelnök viszont épp a Nyugat válságáról beszél, és büszkén vállalja, hogy a kínai kormányfő kedvéért korlátozzák az ellene tiltakozni akarók személyiségi jogait. Sajnos úgy tűnik, mára nagyon eltávolodott egykori alma materétől.

Ha Bibó élne, segítené nekünk megérteni, hogy – részben az ő szellemiségétől is ösztönzött rendszerváltás után – miért került a magyar demokrácia megint válságba. És segítené abban is, hogy kikerüljünk belőle. Biztos, hogy Bibó segítségére lehetne az összes demokratikus pártnak, hogy ki-ki ráta-láljon arra, ami benne szolgálat, nem pedig uralom. A Fidesznek abban, hogy a hatalmi mámor után visszataláljon egykori önmagához, demokratikus meggyőződéséhez. Az MSZP-nek abban, hogy teljesen megszabaduljon állampárti múltjától, a kádárizmus elvtelen, depolitizált politikai kultúrájától. Az LMP-nek pedig abban, hogy erőre kapjon attól a felismeréstől, hogy sem az alkotmányosság védelme, sem a konszenzusra törekvés, sem a fenntarthatóságra, a társadalmi igazságosságra és az állampolgári részvételre alapozott ökolitika nem szellemi import, hanem Bibón keresztül mélyen benne gyökerezik a magyar politikai kultúra pozitív értékvilágában.

